

Рязанов Михайло Юрійович

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальної теорії права та держави
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АРХЕТИПИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ САМОБУТНОСТІ

Сьогодні нашу країну спіткали складні соціальні, політичні, економічні та інші перетворення, які ставлять нові виклики і перед юридичною наукою. В умовах повномасштабної агресії, дослідники різних шкіл та напрямів вітчизняної юриспруденції мають об'єднатися для якомога повнішого вивчення та розуміння багатогранності та складності явищ в сфері права та держави. Розробка адекватних українському суспільству напрямків політики, вибудовування пріоритетних напрямків інституціональних реформ, формулювання принципів та орієнтирів законотворчої діяльності, тісно пов'язані з вивченням рівнів архетипової обумовленості правового життя суспільства і сприяє збереженню національно-культурної ідентичності українців.

Архетип правової культури - первинний, відтворюваний серед поколінь правовий образ, що виникає з культів, вірувань, міфології та релігійних цінностей, що формують розуміння правових і юридично значущих дій чи відносин [1].

Серед архетипів (інваріантів) української правової культури, виділяються: соборність, «центр», «перемога добра», «свій – чужий», «патріархальність», «симфонічна особистість», «герой». Відношення цих архетипів до основних архетипів української правової культури, визначали розвиток України та її національну правову систему. Архетипові структури на різних етапах відтворюють основні елементи розвитку правової культури, такі як: ставлення до приватної власності, цілісність території, духовно-моральний розвиток як факт стабільності й розвитку України, усвідомлення власної національної правової ідентичності. Правові архетипи являють

собою базову модель правової культури, разом із політичним, духовно-моральним досвідом народу, перебуваючи з ними в нерозривному зв'язку й органічно включені до загального ціннісно-нормативного середовища суспільства. Сама ж сукупність архетипів – це «прообрази», символи, ритуали, мотиви, сюжети, що формують фундамент правової культури нації. При цьому, якщо ментальність відтворює форму і стиль юридичного мислення, то архетипи виражають схильність до певного способу розуміння правової дійсності.

Слід виокремити кілька загальнокультурних міфологем, уплетених у сучасну правову матерію. Право кожного на недоторканність приватного життя, особисту і сімейну таємницю, захист честі й доброго імені, таємницю листування, телефонних переговорів є реципійованими елементами міфології, оскільки «ім'я» у міфології це персональний знак людини, що визначає її місце у світі в цілому. Звідси бере джерело табування використання імені пов'язане з охороною людини, його особистих речей для запобігання нанесення шкоди ззовні [2].

Особливим інваріантом української правової культури виступає ідея соборності. Концепція соборності побудована на фундаменті демократизму та пов'язана з теорією «вселюдності української культури». Поряд з індивідуальною незалежністю і свободою, в українській культурі полягали почуття взаємодопомоги, розуміли необхідність збереження державно-централізованих зв'язків, які обумовлені специфікою слов'янської духовності, побудованої на основах православ'я. Прототипом такого існування можна вважати козацтво, в якому влада здійснювалася за допомогою прямої демократії.

В продовження даної ідеї, варто згадати про архетип героя, який також тісно пов'язаний з ідеєю козацтва, з яким порівнювалось середньовічне лицарство. Основним мотивом образу лицаря виступає служіння жіночій постаті або монарху. Якщо вести мову про козака, то такий мотивом може виступати наприклад, служіння Матері-Землі, або народу. Тобто, не

зважаючи на схожість між ідеєю козацтва та лицарства, в контексті їх мотивів прослідковуються відмінності. Так, у лицарства прослідковуються егоїстичні початки. Навдміну від цього, українська традиція визначає основною функцією Героя захист інтересів людей, які є його земляками. У загальному сенсі вони служать Батьківщині [3].

Концепція соборності втілила потужний вплив на розвиток поняття соборна особистість, що з часом трансформувалась в ідею «симфонічної особистості». Це поняття охоплює ідею існування суб'єкта національної культури, а відповідно формуються певні цінності та ідеали, які пропагуються відповідним носієм.

Якщо говорити про правову культуру українського народу, то тут проступає безперечна перевага соціальних цінностей та інтересів. У більшості представників української культури, особистість завжди тісно пов'язана із суспільним початком, протиставляючись індивідуалізму. Характерною рисою психології виступали ідеали, побудовані на зв'язку особистості із суспільством, що проявляються в реалізації «спільної справи» і в русі до спільної мети. Це додало особливого колориту українському правовому менталітету, що ґрунтується на тісній взаємодії й переплетенні колективізму й індивідуалізму. У національній українській правосвідомості першорядну роль відіграє обов'язок і лише потім – правомочності [4].

Одним з джерел системи філософсько-правових понять що впливали на українську правову ідентичність виступало православ'я. Формуючись як світосприймання українського населення, релігія визначала правила поведінки, спрямовані на виживання землеробської громади, формуючи відповідні звичаї, які були тісно пов'язані з релігійними нормами. Являючи собою осілі землеробські громади, слов'яни наділяли божественним значенням природні об'єкти, а також застосовували їх у судових процесах, як доказ правди й справедливості. У суді цьому надавали великого значення, оскільки вважали, що наприклад земля не є прихильною до того, хто заприсяг їй ложно, або вода не сприйме того, хто каже кривду.

Слід наголосити, що світ українського народу з стародавніх часів являв собою взаємодію з навколишньою реальністю, при цьому, у українських поглядах з'явилися перші уявлення про владу, як частину природи, тим самим наділяючи її сакральністю, верховністю, непорушністю, як прообраз процесу легітимації влади. Перші спроби сакралізації влади, з одного боку, і норм поведінки – з іншого, дали поштовх до формування у українського народу відповідних правових уявлень та власного правового усвідомлення.

Таким чином, правові архетипи сприяють збереженню, а також відновленню всієї самобутності й специфічності української правової традиції. Крім того, збереження правових архетипів, сприяє зміцненню правокультурного фундаменту, що є основою для підтримки та збагаченню національної правової системи, ієрархії образів, символів, моделей і форм правової поведінки.

Література:

1. Олейников С. М. Архетипи правової культури й дисфункції правової антикультури. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2012. №3 (13).
2. Рязанов М. Ю. Слов'янська культура як основа становлення традицій української державності. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / кер. авт. кол. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л.І. Кормич. О. : Фенікс, 2010. Вип. 39. 720 с.*
3. Васюк К. М. Етнічні особливості архетипу героя в слов'янській культурі. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL.* 2018. №4 (14).URL: <https://doi.org/10.31108/2018vol14iss4>
4. Рязанов М. Ю. Слов'янське право в правовій спадщині України : монографія; за ред. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2015. 160с.